

Jussi Välimaa: *Opinteillä oppineita. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle*. Jyväskylä: University Press of Eastern Finland, 2018. ISBN 978-952-5934-96-0

Kaikki muutokset – niin reformit ja ristipaineet kuin korkeakoulujen sisäinen kehitys – vahvistavat tarvetta ymmärtää, mistä yliopistoissa ja korkeakoulutuksessa perimmältään on kysymys. Historiallinen lähestymistapa antaa siihen hyödyllisen perspektiivin.” Nämä *Opinteillä oppineita* -teoksen lyhyessä johdannossa esitetyt lauseet kiteyttävät kirjoittajan, korkeakoulututkimuksen professorin Jussi Välimaan, asettamat tavoitteet teokselle eli ymmärtämisen lisäämisen. Teoksen takakansitekstin mukaan se on ”ensimmäinen kattava yleisesitys suomalaisen korkeakoulutuksen historiasta” keskiajalta 2000-luvulle. Tekijä toteaa kirjan yhdistävän käsikirjan, yleisesityksen, tutkimuksen ja oppikirjan piirteitä. Teoksessa on Välimään sanoin jonkin verran uutta tutkimusta, mutta tämä

ulottuvuus ei nouse kirjassa suuremmin esille. Toisaalla kirjoittaja toteaa tavoitteena olevan synteetin luomisen aiemmin tehdyn tutkimuksen avulla. Lukijalle teos näyttäytyy ensi sijassa käsikirjana ja yleisesityksenä. Historioitsijan näkökulmasta kirjoittajan suuntaama huomio menneisyyden prosesseihin ja niiden vaikutuksiin nykyiseen yliopistoon on yhtäältä itsestään selvä ja toisaalta tervetullut: monenlaisille lukijoille suunnatun yleisesityksen painotus menneisyyden ymmärtämisen tärkeydestä toivoaksemme löytää tarpeellista vastakaikua.

Teos etenee kronologisesti alkaen eurooppalaisen yliopistojärjestelmän varhaisista vaiheista 1100-luvulla. Eurooppalaisten yliopistojen jälkeen tarkastellaan lyhyesti koulunkäynnin varhaisia muotoja Suomessa sekä suomalaisten opinkäyntiä Euroopan yliopistoissa. Reformaation kausi muodostaa oman lukunsa. Ensimmäisen Suomen alueella toimineen korkeakoulun, Turun Akatemian, perustamista ja toimintaa lähestytään kahdessa luvussa, jonka jälkeen käsittelyssä on autonomiakauden yleisempi kehitys ja korkeakoulutuksen laajeneminen sekä itsenäisyyden ajan varhaiset vuodet, jotka Välimaa on Seppo Hentilää seuraten nimennyt Valkoisen Suomen ajaksi. Teoksen laajin luku tarkastelee korkeakoululaitoksen kehitystä ja poliittisia linjauksia toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta aina vuoden 2009 uuteen yliopistolakiin saakka. Oman lukunsa on saanut opiskelijamäärän kasvu 1940-luvulta kohti nykypäivää. Samassa luvussa selvitetään myös ammattikorkeakoulujen perustamista. Teoksen lopussa korkeakoulutuksen kehityksen kuvaaminen vaihtuu temaattisempaan otteeseen. Toiseksi viimeinen luku pohtii tieteenalojen kulttuureita, akateemista työtä ja kollegiaalisuutta. Teos päättyy kokoavaan lukuun ”Korkeakoulutuksen instituution ja organisaation kerrostumista”.

Teoksen keskiaikaosuus jakautuu eurooppalaisten yliopistojen syntyvaiheen ja perusteiden käsittelyyn sekä Turun hiippakunnassa annettuun koulutukseen. Yleiseurooppalaisuus siis pohjustaa kotimaista kehityskaarta. Miellyttävää tässä rakenteessa on se, että keskiaikaa käsittelevä osuus on kokonaisuudessaan melko pitkä. Valitettavan usein yleisesityksissä keskiaika sivuutetaan

lauseella tai kahdella, silloinkin kun käsiteltävän ilmiön kannalta keskiaikaisilla prosesseilla on merkitystä nykyisyydessä. Välimaa siis tuntuu olevan aidosti kiinnostunut ymmärtämään nyky-yliopistoa sen juurista alkaen. Hän pohtii lyhyesti niitä nykyisiä arvoja ja rakenteita, joiden voidaan nähdä periytyvän keskiajalta. Tätä käsittelyä olisi voinut huomattavasti syventää, jolloin siihen olisi voinut saada aivan toisenlaista argumentatiivista kiinnostavuutta.

Sivumäärällinen käsittely antaa painoarvoa keskiajalle yliopiston historiassa, mutta jako kahteen käsittelykokonaisuuteen ei toimi kovin hyvin: yleiseurooppalainen osio jää yleiseksi ja jopa epämääräiseksi, esimerkiksi käsitteiden käyttö on horjuvaa ja ristiriitaista. Vaikuttaa siltä, että osio on kirjoitettu melko harvojen tutkimusten varassa. Eurooppalaisen yliopistokulttuurin alkutaivalta ajatellen on harmillista, että kirjoittaja on pitäytynyt englanninkielisessä kirjallisuudessa, mikä kaventaa näkökulmaa: Pariisia ja Bolognaa ajatellen ranskan- ja italiankielinen tutkimus olisi avannut aivan erilaisia ja tarkempia mahdollisuuksia käsitellä teemaa. Hyvänä esimerkkinä toimii myös Napoli, jota teoksessa ei ole mainittu, mutta joka on mahdollisesti ensimmäinen maallisen hallitsijan poliittisia tarkoituksia palvelemaan perustama yliopisto Euroopassa.

Turun hiippakunnassa aloitetun opetustyön historian käsittelyn koimme monipuolisemmaksi. Pääsääntöisesti se perustuu Suomessa parin viime vuosikymmenen aikana tehtyyn korkealuokkaiseen tutkimukseen. Jonkin verran kirjoittaja toistaa yleistyksiä Suomen historian vanhoista esityksistä ja tulee näin tukeneeksi esimerkiksi kirkollisen hallinnon Koroisista Turkuun siirtymisen osalta kronologiaa, jonka katsotaan olevan vanhentunutta. Lisäksi tekstiin on jäänyt joitakin huolimattomuusvirheitä, esimerkiksi lähdeluettelosta uupuvat tiedot teoksesta, johon kirjoittaja viittaa useamman kerran (Salmesvuori 2001).

Turun Akatemiaa koskeva osuus perustuu vahvasti Matti Klingen tutkimuksiin, pääosin kolmiosaiseen *Helsingin yliopisto 1640–1990* -teokseen, jonka keskeisiä kirjoittajia Klinge on. Autonomiakauden kehityslinjojen käsittelyssä esiin nostetaan yliopiston merkitys varhaisena yhteiskunnallisen keskustelun tilana erityisesti aikana ennen 1860-lukua ja valtiopäivien koolle kutsumista. Käsittelyssä ovat 1800-luvun osalta myös koulutusjärjestelmän muutokset, kuten kansakouluasetus sekä teknillisen ja kaupallisen alan koulutusten alkuvaiheet. Välimaan pyrkimys tarkastella koulutusta osana yhteiskuntaa näkyy useissa luvuissa erillisenä taustoittavana alalukuna, jossa esitellään aikakauden yhteiskunnallista kehitystä. Itsenäisyyden ajan alun osalta tämä yhteiskunnallinen puoli nousee esille jo otsikkotasolla, kun käsittelyssä on Valkoinen Suomi ja sen korkeakoululaitos. Sodanjälkeisen ajan osalta Välimaa korostaa yliopistojen uudenlaista yhteiskunnallista merkitystä, joka näkyi muun muassa korkeakoululaitoksen leviämisenä Helsingin ja Turun ulkopuolelle sekä ylipäätään selkeämpänä korkeakoulupolitiikkana. Käsittelyssä ovat myös yliopistojen hallinnon- ja tutkinnonuudistus 1970-luvulla, 1990-luvun alun talouslaman vaikutukset sekä kehitys kohti yhä tiukempaa yliopistojen tulostavastiisuutta ja vuoden 2009 yliopistolakia.

Kirjan loppupuolella Välimaa tarkastelee erikseen kysymystä tieteenalojen erilaisista kulttuureista, akateemisesta työstä ja kollegiaalisuudesta. Teemoja on käsitelty viime vuosikymmeninä sekä kansainvälisessä että kotimaisessa tutkimuksessa myös Välimaan itsensä toimesta. Luku jää kokonaisuuden kannalta jokseenkin irralliseksi, sillä kysymystä tieteenalojen kulttuurieroista tai akateemisen työn määrästä ja luonteesta ei käsitellä mitenkään suhteessa aiemmin

esitettyihin korkeakoululaitoksen historiallisiin kehityslinjoihin. Ainoastaan kollegiaalisuutta kirjoittaja tarkastelee myös yliopistojen perinteiden näkökulmasta.

Millaisen synteesin tai tulkinnan teos onnistuu luomaan? Kirjan takakansiesittelyn mukaan teos ”valottaa syitä yliopistojen menestykselle historian avulla”. Tekijän mukaan kirjan lähtökohtana on ollut havainto yliopistosta poliittisena instituutiona ja organisaationa. Niin ikään keskeisenä tavoitteena on ollut selittää, ”miten korkeakoulutus on muuttunut osana yhteiskuntaa”. Välimaan korostama historiallinen lähestymistapa korkeakoulutuksen kehitykseen on arvokas ja arvostettava valinta. Kuitenkin on huomattava, että teoksen käsittely on etenkin korkeakoulujärjestelmän varhaisempien vaiheiden osalta varsin kuvailevaa. Näkökulmallisuus ja argumentatiivisuus vahvistuvat, mitä lähemmäs nykypäivää käsittelyssä tullaan. Koska teoksen näkökulma on pääasiassa instituution tasolla, varsinaisesta opiskelusta tai esimerkiksi opettamisen muuttuvista periaatteista kirja kertoo varsin vähän. Kirjan lopussa Välimaa summaa käsittelyään suhteellisen yleisellä tasolla. Mitään erityisen poleemista sanomaa ei loppusanoista löydy. Yliopistojen keskeisenä vahvuutena Välimaa näkee akateemisten ja intellektuaalisten traditioiden rikkauden. Tietystä historiallisen tulkinnan ohuudesta huolimatta Välimäen kirja on käyttökelpoinen yleiskatsaus suomalaisen korkeakoulutuksen historian päälinjoista. Teos päättyy seuraavaan osuvaan toteamukseen: ”Historia voi antaa yhteiskunnallisiin keskusteluihin hyödyllisiä näkökulmia, sillä onnistuessaan historian tutkimus auttaa ymmärtämään eri aikakausien haasteita ja ongelmia. Se näyttää myös millaisia kehityskulkuja päätöksistä on seurannut ja millaisilla jatkumoilla me elämme ja toimimme. Näin meillä omaa aikakauttamme elävillä ihmisillä on enemmän ajattelun välineitä tarkastella myös tämän hetken ja tulevaisuuden haasteita.”

FT Heli Rantala ja dosentti Marika Räsänen
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
heli.rantala@utu.fi marika.rasanen@utu.fi